

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash

Introduction to Parashat Hashavua

Yeshivat Har Etzion

PARASHAT BO

The Sanctification of the Firstborn

By Rav Michael Hattin

THE DAWNING OF LIBERATION

Finally, the dawn of liberation, after an interminably long night of oppression and exile, rises. With the first rays of morning, an excited tumult is heard, as the Hebrews – confined to their modest hovels during the night of terror that saw the slaying of Egypt's firstborn sons – now burst forth from their blood-streaked portals and begin to noisily congregate in tight groups outside. A muted sound of cautious laughter is heard, as if the former slaves, conditioned to displaying only stone-faced indifference, are still uncertain about the reality of their new freedom. But even their muffled mirth easily overpowers the grief-stricken wails of the Egyptians who are busily digging shallow graves in the shimmering distance. Scarcely can the Israelites believe that their enslavement is truly over, that they shall hear the brusque and impatient shouts of the taskmasters no more. And little can they imagine the magnitude of the journey that now lies before them, for they will eventually make their way to the banks of the surging Sea of Reeds, to the desolate wilderness of fiery Sinai, and to the hallowed red earth of the Promised Land. But those future encounters are still far, far off, while the present is filled with eager and disorganized commotion as the huge and boisterous mass of freed slaves – heavily weighted down with their children, their flocks, and their possessions – slowly winds its way through the narrow and dusty streets of Pharaoh's fabled city of Ra'amses.

De Heiliging van de Eerstgeborene

Door Rabbijn Michael Hattin

HET AANBREKEN VAN DE BEVRIJDING

Eindelijk breekt de dageraad van de bevrijding aan, na een eindeloos lange nacht van onderdrukking en ballingschap. Met de eerste stralen van de ochtend, wordt een opgewonden tumult gehoord, zoals de Hebreëen - beperkt tot hun bescheiden krotten in de nacht van terreur waarin de moord op de Egyptische eerstgeborene zonen plaatsvond - nu uit hun bloed-besmeurde portalen barsten en buiten luidruchtig beginnen samen te komen in strakke groepen. Een gedempte geluid van voorzichtig gelach is te horen, alsof de vroegere slaven, geconditioneerd om alleen onverschilligheid als van steen te tonen, zijn nog steeds onzeker over de realiteit van hun nieuwe vrijheid. Maar zelfs hun gedempte vreugde overweldigt gemakkelijk het door verdriet overmande gejammer van de Egyptenaren, die druk bezig zijn met ondiepe graven te graven in de glinsterende verte. Nauwelijks kunnen de Israëlieten geloven dat hun slavernij echt voorbij is, dat ze de bruske en ongeduldige kreten van de aandrijvers niet meer zullen horen. En ze kunnen zich weinig voorstellen van de omvang van de reis die nu voor hen ligt, want zij zullen hun weg uiteindelijk vervolgen naar de oevers van de deinende Rietzee, aan de woeste wildernis van de branderige Sinai, en de geheiligde rode aarde van het Beloofde Land. Maar die toekomstige ontmoetingen zijn nog veraf, ver weg, terwijl er momenteel alleen enthousiaste en ongeorganiseerd commotie is naarmate de grote en luidruchtige massa van bevrijde slaven - zwaar beladen met hun kinderen, hun schapen, en hun bezittingen - langzaam zich een weg banen door de smalle en stoffige straten van Farao's legendarische stad Ra'amses.

With the climactic event of the Exodus now underway, the Torah's concerns turn towards commemoration, for even the most vivid and stunning of encounters must eventually yield to imperfect memory and to its vagaries. How will the experience of this pivotal moment be forever preserved? How will its message be transmitted to future generations, to the children who were not there but who will nevertheless be instructed to embrace the stirring narratives of their ancestors as well as the special mission enjoined upon them by their God?

God spoke to Moshe saying: "Sanctify to Me all of the firstborn, those that open the womb among the Israelites, both human and beast, they are Mine." Moshe said to the people: "You shall surely remember this day on which you went forth from Egypt from the house of bondage, for with might God brought you forth from here, and no leavened matter shall be eaten. On this day you journey forth, in the month of the spring. When God brings you to the land of the Canaanite, the Chittite, the Amorite, the Chivite, and the Yevusite that He swore to your ancestors to give to you – a land flowing with milk and honey – then you shall perform this service during this month. For seven days you shall eat matzot, and on the seventh day you shall celebrate a festival to God. Matzot shall be eaten for the seven days, and no leavened matter or yeast shall be seen in all of your borders. You shall tell your child on that day saying: for the sake of this fulfillment God did this for me when I left Egypt. This shall serve as a sign upon your hand and as a commemoration between your eyes, so that you shall speak of God's instruction, for with a mighty hand God brought you forth from Egypt. You shall observe this statute in its season from year to year forever" (Shemot 13: 1-10).

COMMEMORATIVE ACTS

The above section contains a potent combination of hallowed acts and charged ceremonies to ensure

Met de climax van de Exodus nu aan de gang, gaat de Thorazorg in de richting herdenking, want zelfs de meest levendige en prachtigste der samenkomsten moet de uiteindelijk wijken voor onvolmaakte herinnering en haar grillen. Hoe zal de ervaring van dit cruciaal moment voor altijd bewaard blijven? Hoe zal de boodschap worden doorgegeven aan toekomstige generaties, aan de kinderen die er nog niet waren, maar die niettemin zullen worden geïnstrueerd om de opwekkende verhalen van hun voorouders te omarmen evenals de speciale missie door hun God hen opgedragen?

God sprak tot Moshe zeggend: "Heilig Mij elke eerstgeborene, die de baarmoeder opent onder de Israëlieten, zowel van mens als dier, ze zijn de Mijne" Mosje zei tegen de mensen: "Gij zult zeker deze dag waarop u uit het diensthuis van Egypte ging, herinneren, want met macht leidde God u uit van hier, en geen gezuurde substantie zal gegeten worden. Op deze dag trek je er op uit, in de maand van de lente. Als God u brengt naar het land van de Kanaänieten, de Chittiten, de Amoriëten, de Chiviten, en de Yevusiten dat Hij uw voorouders gezworen heeft aan u te geven – een land dat overvloedig van melk en honing – dan zult gij deze dienst in de loop van deze maand doen. Zeven dagen zult gij matzot eten, en op de zevende dag zult gij een feest vieren voor God. Matzot zal gedurende zeven dagen gegeten worden en niets gezuurd of gegist zal binnen al uw grenzen gezien worden. Gij zult uw kind dan op die dag zeggen: omwille van deze vervulling deed God dit voor mij toen ik Egypte verliet. Dit dient als een teken op uw hand en als een herinnering tussen uw ogen, zodat gij zult spreken van Gods instructie, want met een sterke hand leidde God u uit Egypte. Gij zult voor eeuwig dit statuut in z'n jaargetijde van jaar tot jaar in acht nemen" (Sjemot 13: 1-10)..

HERDENKENDE DADEN

De bovenstaande sectie bevat een krachtige combinatie van heilige handelingen en geladen ceremonies

that the events of the enslavement and of the liberation that followed it shall be remembered forever. A week-long holiday is to be held during every month of the spring, with the flat and humble matzot of the hurried exodus taking the place of proud and leisurely-prepared leaven products. Thus the promise of the springtime – with its warming rays and blossoming earth – is to be paired with the hopeful memory of the emancipation, as God intervened to save His hapless people from unjust oppression at the hands of cruel tyrants. A sign is to be affixed upon the hand and upon the head – traditionally understood to be a reference to the daily donning of the tefillin – so that the memory of God's mighty deed might live on through all of our acts and all of our thoughts that are to be henceforth dedicated to His service. And, most poignantly, the firstborn of Israel, whether of man or of beast, are to be sanctified to Him, a compelling memory of the slaying of Egypt's firstborn, even as the Israelites were spared. All of these mitzvot may therefore be understood to be organic and natural commemorations, for they instinctively call to mind those ancient events with vividness. Can someone even now, though far removed from the time and place described in Sefer Shemot, attend a Passover Seder – with its evocative combination of special foods, emotive readings and stirring songs – and not be reminded of that night over three thousand years ago when our ancestors went forth from Egypt? Can a person perform the ritual of the "redemption of the firstborn" for his precious newborn child and not be reminded of the final plague that broke Pharaoh's steely resolve and transformed Israelite history forever? Can a man place the tefillin upon his heart and near his mind and remain indifferent to the message inscribed upon their parchment, a message of Divine concern and involvement, expectation and decree?

NEW DETAILS

The command concerning the sanctification of the firstborn is amplified in the passage that

om ervoor te zorgen dat de gebeurtenissen van de slavernij en de bevrijding die erop volgden voor altijd herinnerd zal worden. Elke keer in de lente zal een week lang vakantie worden gehouden, met de platte en nederige matzot van de haastige uittocht in de plaats van weelderige en tijd-zat zuurdesem producten. Zo moet de belofte van de lente - met zijn verwarmende stralen en bloeiende aarde – worden gecombineerd met het hoopvolle gedenken van de vrijmaking, toen God tussenbeide kwam om Zijn ongelukkige mensen te redden van onrechtvaardige onderdrukking in de handen van wrede tirannen. Een teken moet worden aangebracht op de hand en op het hoofd - van oudsher opgevat als een verwijzing naar het dagelijks aanleggen van de tefillien - zodat de herinnering aan Gods machtige daad zou kunnen voortleven via al onze daden en al onze gedachten die voortaan aan Zijn dienst moeten worden gewijd. En, het meest schrijnend, de eerstgeborene van Israël, het zij van mens of dier, moet aan Hem worden geheiligd, een meeslepende herinnering aan het doden van eerstgeborenen van Egypte, ook al werden de Israëlieten gespaard.

Al deze mitzwot kunnen daarom worden opgevat als organische en natuurlijke herdenkingen, want zij roepen instinctief die oude gebeurtenissen met levendigheid in gedachten. Kan iemand zelfs nu, hoewel ver van de tijd en plaats verwijderd zoals beschreven in Sefer Sjemot, aan een Pascha Seder deelnemen - met zijn oproepende combinatie van speciale voeding, emotionele lezingen en ontroerende liederen - en niet herinnerd worden aan die nacht van meer dan drieduizend jaar geleden, toen onze voorouders uit Egypte gingen? Kan iemand het ritueel van de "verlossing van de eerstgeborenen" voor zijn kostbare pasgeboren kind verrichten en niet herinnerd worden aan de laatste plaag die de staalharde vastberadenheid van Farao brak en de Israëlitische geschiedenis voor altijd veranderde? Kan een man de tefillien op zijn hart en dichtbij zijn geest brengen en onverschillig blijven voor de boodschap op het daarin aanwezige perkament, een boodschap van Goddelijke zorg en betrokkenheid, verwachting en beslissing?

NIEUWE DETAILS

Het gebod over de heiliging van de eerstgeborene wordt versterkt in de passage die onmiddellijk volgt,

immediately follows, and some new and surprising details emerge:

When God brings you to the land of the Canaanite that He pledged to you and to your ancestors and He gives it to you, then you shall transfer all firstborns to God, and all firstborn male animals that you shall have, to God. All firstborn donkeys shall be redeemed with a sheep, and if you do not redeem it then you shall break its neck, but all firstborn among your sons you shall redeem. When your child asks of you on the morrow saying: "what is this?" then you shall say to him: "with great power God brought us forth from Egypt from the house of bondage. When Pharaoh refused to send us forth, then God slew all firstborns in the land of Egypt, firstborn men and firstborn animals, and therefore I sacrifice to God all firstborn male (animals) while I redeem my firstborn sons." It shall serve as a sign upon your hand and as a head-band between your eyes, for with great power God brought us forth from Egypt (Shemot 13:11-16).

The general outline of the passage is similar to what preceded it, with the sanctification of the firstborn, the mitzva of tefillin, and the charge to remember the Exodus and to instruct the children figuring prominently. But now, some additional particulars come to light, for sanctification of the firstborn animals is here explained as their sacrifice to God, while sanctification of the sons is to be accomplished through their redemption with funds. The former, of course, precludes the sanctification of animal species unfit for sacrifice, and therefore limits the provision to sheep, cattle and goats. We do not know, of course, whether the firstborn animals of Egypt that were struck down in that final terrifying plague included all species or only these three domesticated types, but the straightforward reading of the text seems to indicate the former possibility:

en een aantal nieuwe en verrassende details naar voren brengt:

Wanneer God u naar het land van de Kanaänieten brengt dat Hij aan u en aan uw voor-ouders beloofde en Hij het aan jou geeft, dan zult gij alle eerstgeborenen, en alle eerstgeborene mannelijke dieren die je zal hebben, aan God overdragen. Alle eerstgeborenen ezels zullen worden gelost met een schaap, en als je het niet lost dan zult je z'n nek breken, maar al de eerstgeborenen onder uw zonen zult gij lossen. Wanneer uw kind je 's morgens vraagt zeggend: "wat is dit?" dan zult jij tot hem zeggen: "met grote macht heeft God ons uit Egypte uit het diensthuis gebracht. Toen Farao weigerde om ons weg te zenden, doodde God alle eerstgeborenen in het land Egypte, eerstgeborene mannen en eerstgeborene dieren, en daarvoor offer ik aan God alle eerstgeborene mannelijke (dieren), terwijl ik mijn eerstgeborene zonen los." Het dient als een teken op uw hand en als een hoofdband tussen uw ogen, want God heeft ons met grote kracht uit Egypte geleid (Ex 13:11-16).

De algemene structuur van de passage is vergelijkbaar met wat eraan voorafging, met de heiliging van de eerstgeborene, de mitswa van tefillien, en de opdracht de Exodus te gedenken en de kinderen degelijk te instrueren. Maar nu komen een aantal aanvullende gegevens aan het licht, want heiliging van de eerstgeborene dieren wordt hier uitgelegd als hun offer aan God, terwijl heiliging van de zonen moet worden bereikt door middel van hun lossing met geld. Het eerste voorkomt natuurlijk de heiliging van diersoorten die ongeschikt zijn voor het offer, en beperkt dus het benodigde aantal schapen, runderen en geiten. We weten natuurlijk niet of de eerstgeborene dieren van Egypte die in die laatste angstaanjagende plaag werden neergeslagen alle soorten betrof of alleen deze drie huisdiersoorten, maar de eenvoudige lezing van de tekst lijkt op de eerste mogelijkheid te wijzen:

Moshe said: "thus says God: at the stroke of midnight, I will go forth in the midst of Egypt. All firstborns in Egypt shall die, from Pharaoh's firstborn who would inherit his throne, to the firstborn of the maidservant that toils at the millstones, and ALL firstborn animals..." (11:4-5).

"I shall pass through the land of Egypt on this night, and I shall strike down ALL firstborn in the land of Egypt, whether men or beasts, and I shall execute vengeance upon all of the gods of Egypt, for I am God (12:12).

It came to pass at the middle of the night that God struck down all of the firstborn in the land of Egypt, from the firstborn of Pharaoh who would inherit his throne, to the firstborn captive that languished in prison, and ALL firstborn animals (12:29).

THE FIRSTBORN ANIMALS AND THEIR FATE

Rashi, echoing an ancient Rabbinic tradition (see Mekhilta, Masekhta DePischa, Parasha 13), would seem to concur that in fact all firstborn animals of Egypt perished, for he connects their demise with the well-known Egyptian predilection for worshipping every manner of beast and bird, insect and sea-creature: "Why did the firstborn animals perish? Because they used to worship them, and when God punishes a people then He punishes their gods as well..." (commentary to 11:5). If so, to restrict the sanctification designation and its ritual consequences to animals fit for sacrifice must be understood as being nevertheless sufficient to drive the underlying point home: God slew all of their firstborn and I therefore sanctify some of mine, offering them as sacrifices with gratitude.

The matter of the firstborn donkeys is, however, most puzzling. If the sanctification is a function of fitness for sacrifice, then the non-kosher donkey ought to have been excluded along with all of the other rejected species. And why the provision to redeem it with a sheep or else to ceremoniously break its neck? These particular features of the *mitzva* appear to be peculiar to

Moshe zei: "zo zegt God: bij het neerslaan te middernacht zal ik uit het midden van Egypte trekken. Alle eerstgeborenen in Egypte zullen sterven, van de eerstgeborene van Farao, die zijn troon erft, tot de eerstgeborene van de dienstmaagd die aan de molenstenen zwoegt, en ALLE eerstgeborene dieren ..." (11:4-5).

"Ik zal op deze avond door het land Egypte trekken, en ik zal ALLE eerstgeborenen in het land Egypte neerslaan, zij het mens of dier, en ik zal wraak oefenen tegen alle goden van Egypte, want Ik ben God (12:12).

En het geschiedde in het midden van de nacht, dat God alle eerstgeborenen in het land Egypte neer-sloeg, van de eerstgeborene van Farao, die zijn troon zou erven, tot de eerstgeborene gevangene, die in de gevangenis wegwijnde, en ALLE eerstgeboren dieren (12:29).

DE EERSTGEBORENE DIEREN EN HUN LOT

Rashi lijkt het met een oude rabbijnse traditie (zie Mekhilta, Masekhta DePischa, sidra 13), eens te zijn dat in feite alle eerstgeborenen dieren van Egypte omkwamen, want hij verbindt hun ondergang met de bekende Egyptische voorliefde voor het aanbidden van elke soort beest en vogel, insect en zeeschepsel: "Waarom kwamen de eerstgeborene dieren om? Omdat ze gewoon waren van die te aanbidden, en wanneer God een volk straft dan straft Hij ook hun goden..." (commentaar op 11:5). Als dat zo is, moet het beperken van de heiligbestemming en de rituele gevolgen voor dieren die voor het offer geschikt zijn niettemin voldoende worden verstaan om het onderliggende punt duidelijk te maken: God doodde al hun eerstgeborenen en daarom heiligde Ik een aantal van de mijne, hen als offers met dankbaarheid aanbiedend.

De kwestie van de eerstgeborene ezels is echter het meest raadselachtig. Als de heiliging met geschiktheid voor het offer te maken heeft, dan hadden de niet-kosjere ezel moeten worden uitgesloten, samen met alle andere afgewezen soorten. En waarom de bepaling om het te lossen met een schaap of het anders ceremonieel de nek te breken? Deze bijzondere kenmerken van de *mitsva* (geboden) lijken

the extreme. The commentaries, mostly silent on the passage, offer a small number of explanations for the matter, heroically attempting a rational analysis in spite of all odds. Rashi summarizes their approaches:

The matter of the firstborn donkey is a decree of the Torah, for the firstborn Egyptians are compared to donkeys. Also, the donkeys assisted the Israelites at the time of the Exodus, for there was not a single Israelite who did not remove with him many donkeys laden with the silver and gold of the Egyptians! (commentary to 13:13).

Ibn Ezra, ignoring Rashi's implied pejoratives and flights of interpretive fancy, restricts the discussion to more reasonable principles:

Any firstborn animal that is unfit for sacrifice and not redeemed is subject to death. All of the firstborn, whether man or beast, perished. God did not deliver the Israelites from the decree of death pronounced upon the firstborn of Egypt except so that they might be dedicated to His service. But the Israelites at the time did not possess any other types of non-kosher species except for donkeys and therefore no other firstborn types need be redeemed (commentary to 13:13).

THE SELECTION OF THE DONKEY FOR SANCTIFICATION

In other words, avers Ibn Ezra, the donkey, proverbial beast of burden from time immemorial, was selected for special treatment for only one reason: the Israelites did not possess any other kinds of non-kosher animals at the time. While ALL firstborn Egyptian animals perished, and ALL firstborn Israelite animals should have therefore been either sanctified (if they were fit for sacrifice) or else redeemed (if they were not), there were no other species in Israelite possession except for donkeys. This supposition is of course eminently reasonable, for lowly slaves could

bijzonder tot in het extreme. De commentaren, meestal zwijgzaam over de passage, bieden weinig verklaringen voor de zaak, heldhaftig tegen alle verwachtingen in proberen ze tot een rationele analyse te komen. Rashi vat hun aanpak samen:

De kwestie van de eerstgeborene ezel is een besluit van de Thora, want de eerstgeborene Egyptenaren worden met ezels vergeleken. Ook de ezels hielpen de Israëlieten ten tijde van de Exodus, want er was geen enkele Israëliet die niet vele ezels met meenam, beladen met het zilver en goud van de Egyptenaren! (Commentaar op 13:13).

Ibn Ezra, Rashi's impliciete verkleiningen en bevestigingen van interpretatieve fantasie negerend, beperkt de discussie tot meer redelijke principes:

Elk eerstgeboren dier dat niet geschikt is voor het offer en niet gelost wordt, moet gedood. Alle van de eerstgeborenen, zowel mens of dier, kwamen om. God heeft de Israëlieten niet verlost vanuit het decreet van de dood, over de eerstgeborenen van Egypte uitgesproken, behalve indien zij aan Zijn dienst kunnen worden gewijd. Maar de Israëlieten van die tijd bezaten geen andere vormen van niet-kosjere soorten met uitzondering van de ezels en dus hoefden geen andere eerstgeborene types te worden gelost (commentaar op 13:13).

DE KEUZE VAN DE EZEL VOOR HEILIGING

Met andere woorden, Ibn Ezra verzekert, de ezel, sinds onheuglijke tijden spreekwoordelijk lastdier, werd uitgekozen voor een speciale behandeling om slechts een reden: de Israëlieten hadden op dat moment geen andere vormen van niet-kosjere dieren. Terwijl ALLE eerstgeboren Egyptische dieren omkwamen, en ALLE eerstgeboren Israëlietische dieren daarom ofwel geheiligd zouden moeten worden (als ze geschikt waren voor het offer) of anders gelost (als ze het niet waren), waren er geen andere soorten in bezit van de Israëlieten, behalve ezels. Deze veronderstelling is natuurlijk bij uitstek redelijk, want van nederige slaven kon nauwelijks worden ver-

hardly have been expected to raise or to care for anything more unusual than this utilitarian beast. While the Pharaoh would often hunt wild game and the temple priests would maintain a vast menagerie of exotic creatures that were thought to embody the life-force of the gods, the humble serf would restrict his animal interests to that which could best serve his basic and straightforward needs.

While Ibn Ezra and Rashi both attempt to explain the selection of the donkey for sanctification and see its redemption with a sheep as a function of its unfitness for sacrifice, they are less successful at explaining the provision of "neck-breaking." Why should the donkey that is not redeemed be put to death, and why by this curious and decidedly unconventional method? Perhaps (although they neglect to so state) this provision constitutes an emphatic statement about the donkey's inherent unfitness for sacrifice, for all sacrificial land animals are dispatched by slaughter of the major blood vessels located at the neck, and never by breaking the vertebra and severing the spinal cord. Thus, even while the Torah indicates the special status of the donkey, it wants to plainly dispel any possible confusion about its fitness for sacrifice: redeem it with a sheep that can be offered upon the altar, or else kill it in such a way that will admit of no uncertainty about its fitness.

THE DONKEY'S WILD KIN

Perhaps, however, this unusual provision introduces us to another possibility to understand the whole matter of the donkey. While in our modern cultural context, a donkey is often a metaphor for persistence that borders on obduracy (though few of us have ever seen this beast's habits from up close!), it is safe to assume that this association is not a new one in human history. The Tanakh, it must be admitted, surprisingly preserves no references to the donkey's stubbornness and restricts its mention of the beast to contexts attesting to its usefulness for bearing burdens or else for plowing the field. But the Tanakh does speak of a related animal, the "*pereh*" or wild ass that is the donkey's kith and kin. And when discussing

wacht groot te brengen of voor iets meer ongewoon te zorgen dan dit nuttige beest. Terwijl de farao vaak op wild zou jagen en de tempelpriesters een enorme beestenspel van exotische wezens zouden onderhouden die werden verondersteld de levenskracht van de goden te belichamen, zouden de dierlijke belangen van de nederige slaaf beperkt zijn tot die welke het best voor zijn basis- en eenvoudige behoeften konden dienen.

Terwijl Ibn Ezra en Rashi beiden de keuze van de ezel voor de heiliging pogen uit te leggen en z'n lossing met een schaap in functie van z'n ongeschiktheid voor het offer zien, zijn ze minder succesvol in het uitleggen van de voorziening van het "nekbreken." Waarom zou de ezel die niet gelost wordt ter dood gebracht worden, en waarom door deze merkwaardige en beslist ongewone methode? Misschien (hoewel ze nalaten om het zo te stellen) vormt deze bepaling een nadrukkelijke verklaring voor het inherent ongeschikt zijn van de ezel voor het offer, want alle offer landdieren worden gedood door het doorsnijden van de grote bloedvaten in de nek, en nooit door het breken van de wervel en het rugmerg. Dus, zelfs terwijl de Tora de speciale status van de ezel aangeeft, wil die duidelijk eventuele verwarring over haar geschiktheid voor het offer wegnemen: los het met een schaap, dat op het altaar kan worden aangeboden, of anders dood het op een zodanige wijze dat er geen twijfel over de geschiktheid kan zijn.

DE WILDE AARD VAN DE EZEL

Misschien, voert deze ongebruikelijke bepaling ons naar een andere mogelijkheid om de hele kwestie van de ezel te begrijpen. Terwijl in onze moderne culturele context, een ezel vaak een metafoor is voor volharding die grenst aan hardheid (hoewel weinigen van ons de gewoonten van dit beest ooit van dichtbij hebben gezien!), is het veilig om te veronderstellen dat dit verband niet nieuw is in de menselijke geschiedenis. De Tenach, moeten we toegeven, bevat verrassend genoeg geen verwijzingen naar koppigheid van de ezel en beperkt haar vermelding van het beest tot contexten waaruit het nut ervan voor het dragen van lasten of anders voor het ploegen het veld blijkt. Maar de Tenach spreekt van een verwant dier, de "*pereh*" of wilde ezel, dat de vriend en verwante van de ezel is. En bij de bespreking van

the "*pereh*," the text is clear that here we are dealing with a sort of beast that recognizes NO rules of men. As the late First Temple period prophet Yirmiyahu memorably describes, in comparing this wild beast's free-spiritedness with his own people's destructive penchant for neglecting God's laws,

How can you claim that you have not been defiled, how can you say that you have not gone after the ba'alim? Look at your path in the valley, know what you have done! You are like a swift young camel returning on its tracks! (You are) like a wild ass conditioned by the wilderness, that sucks in breath with abandon, who shall refuse its wiles? But all that seek it shall not be wearied, for they shall capture it in its time... (Yirmiyahu 2:23-24).

Could it be that the donkey is therefore singled out because of its stubbornness and obstinacy, as a fitting metaphor for the Pharaoh that could not bend his will to the God of Israel? Could the provision of redemption with a sheep be a pointed caution to exchange stubbornness with pliancy, and unwillingness to embrace God's word with a sheep's amenable submission? And might the unusual provision to break the unredeemed donkey's neck be an allusion to Pharaoh's own sorry fate in refusing God's reasonable demands? The larger contextual evidence seems to point in this direction, for elsewhere in the Torah, stubbornness is often described as being "stiff-necked," or "*kashe oref*" (literally "hard of neck," so that one who has turned his back is incapable of turning around to answer). Thus, for example, when God disappointingly refers to Israel after their construction of the golden calf He exclaims: "I have seen this people, and behold they are a stiff-necked people!" (Shemot 32:9). Most tellingly of all, the provisions of dispatching the donkey are immediately followed by a reference to Pharaoh's obduracy, described in the text as his "adamance" (of neck?):

... all firstborn donkeys shall be redeemed with a sheep, and if you do not redeem it

de "*pereh*," is de tekst duidelijk dat we hier met een soort beest te maken hebben, dat GEEN regels van de mens erkent. Zoals de profeet Yirmiyahu aan 't eind van de Eerste Tempelperiode de destructieve voorliefde van zijn eigen volk om Gods wetten te verwaarlozen memorabel beschrijft, door het te vergelijken met dit wilde beest dat niet laat dwingen:

Hoe kun je beweren dat je niet veront-reinigd bent; hoe kun je zeggen dat je de ba'alim niet nagelopen hebt? Kijk naar je pad in het dal, weet wat je gedaan hebt! Je bent als een snelle jonge kameel op zijn sporen terugkeert! (Je bent) als een wilde ezel geconditioneerd door de woestijn, die adem inzuigt met over-gave, wie zal zijn listen negeren? Maar allen die dat zoeken zullen niet vermoeid raken, want zij zullen het op zijn tijd buit-maken... (Jeremia 2:23-24).

Zou het kunnen dat de ezel daarom is uitgekozen vanwege zijn koppigheid en halsstarrigheid, als een passende metafoor voor de farao die zijn wil niet kon buigen voor de God van Israël? Kan de bepaling van de verlossing met een schaap een gerichte waarschuwing zijn om koppigheid in te ruilen voor soepelheid, en de onwil om Gods woord te omarmen met de ontvankelijke onderdanigheid van een schaap? En kan de ongebruikelijke bepaling van de nek breken van de ongeloste ezel misschien een toespeling zijn op het eigen spijtige lot van Farao t.g.v. het weigeren op de redelijke vragen van God in te gaan? Het grotere contextuele bewijs lijkt in deze richting te wijzen, want elders in de Thora, wordt koppigheid vaak omschreven als "hardnekkig" of "*kashe oref*" (letterlijk "hard van de nek," zodat iemand die z'n rug toegekeerd heeft, niet in staat is zich om te draaien om te antwoorden). Dus, wanneer God bijvoorbeeld teleurstellend naar Israël wijst na de bouw van het gouden kalf roept Hij uit: "Ik heb dit volk gezien, en zie, zij zijn een hardnekkig volk!" (Ex. 32:9). Het meest veelzeggend van alles is dat de maatregelen tot het afmaken van de ezel onmiddellijk gevolgd worden door een verwijzing naar Farao's verstoktheid, zoals beschreven in de tekst als "staalhard" (van hals?) zijn:

... alle eerstgeborenen ezels zullen worden gelost met een schaap, en als je hem niet lost

then you shall break its neck, but all firstborn among your sons you shall redeem. When your child asks of you on the morrow saying: "what is this?" then you shall say to him: "with great power God brought us forth from Egypt from the house of bondage. When Pharaoh refused ("hiKShaH") to send us forth, then God slew all firstborns in the land of Egypt, firstborn men and firstborn animals, and therefore I sacrifice to God all firstborn male (animals) while I redeem my firstborn sons" (13:13-15).

CONCLUSION

The Exodus represented a turning point in Israelite and world history. For the first time, a God had stood up against injustice and oppression and had championed the weak over the powerful and strong. Pharaoh was bowed and broken, his empire ground into the dust, and the former slaves marched forth in freedom. That event, singular and unique, would continue to inspire human beings whenever and wherever tyrants held sway and innocent human beings chafed under their oppressive rule. The conclusion of Parashat Bo introduces us to a series of provisions that were calculated to preserve the memory of that event so that we might always recall its most salient features. And while Pharaoh may have thankfully faded from human history, his legacy of obduracy and adamancy, of unwillingness to acknowledge God's moral law and stubborn insistence on selfglorification, lives on. The end of our Parasha, however, teaches us there is only one way for Pharaoh and for his ilk to achieve the eternity that they so crave, and that is through submission to God and recognition of the inherent worth of the human being who was created in His image. Shabbat Shalom

dan zult gij hem de nek breken, maar alle eerstgeborenen onder uw zonen zult gij lossen. Wanneer uw kind je morgen vraagt, zeggend: "wat is dit?" dan zult gij tot hem zeggen: "met grote macht God heeft ons uit Egypte uit het diensthuis gebracht. Toen Farao weigerde ("hiKShaH") om ons weg te zenden, toen doodde God alle eerstgeborenen in het land Egypte, eerstgeboren mannen en eerstgeboren dieren, en daarom offer ik aan God alle eerstgeboren mannelijke (dieren), terwijl ik mijn eerstgeboren zonen los" (Ex. 13:13-15).

CONCLUSIE

De Exodus betekende een keerpunt in de Israëlitische en de wereldgeschiedenis. Voor het eerst was er een God die opstond tegen onrecht en onderdrukking en die de zwakken had doen zegevieren over de machtige en sterke. Farao was gebogen en gebroken, zijn rijk stond aan de grond in het stof, en de voormalige slaven trokken verder in vrijheid. Die eenmalige en unieke gebeurtenis, zou mensen blijven inspireren, telkens en overal wanneer tirannen de scepter zwaaien en onschuldige mensen zich ergeren aan hun onderdrukkende heerschappij. De conclusie van Parashat Bo laat ons kennismaken met een aantal bepalingen die erop berekend waren om ter nagedachtenis van deze gebeurtenis te bewaren zodat we ons altijd haar meest opvallende kenmerken herinneren. En terwijl Farao gelukkig uit de menselijke geschiedenis verdwenen is, leeft zijn erfenis van onvermurwbaarheid en hardheid, van onwil om Gods morele wet te erkennen en koppig streven naar zelfverheerlijking voort. Het einde van onze sidra leert ons echter dat er voor Farao en zijn soortgenoten maar één weg om de eeuwigheid, die ze zo hunkeren te bereiken, is en dat is door onderwerping aan God en de erkenning van de eigen waarde van de mens, die naar Zijn beeld is gemaakt. Shabbat Shalom